

Kuidas 40%-line tagasimakseprogramm taastaks Eesti filmitööstuse konkurentsivõime: andmepõhine analüüs ja majanduslik mõju

Aruande koostajad:

Urmas Võimre

Toomas Olev

Sisukord

Miks Eesti positsioon on võrreldes naabritega (Läti, Leedu) nõrgenenud?	3
Sissejuhatus	3
Põhimõisted ja terminid	3
Metoodika.....	4
Andmeanalüüs	5
Ärajäänud filmiprojektide analüüs	8
Järeldused	9
Mis muutub, kui hetkel kehtiva tagasimakseprogrammi protsent 30%-lt tõuseb 40%-le?	11
Kokkuvõte ja soovitused.....	13
Filmitootmise ergutusmeetmete tõhustamise mõju tootmismahitudele eri riikide näitel	14
Sissejuhatus	14
Riikide põhised uuringud	16
Kokkuvõte.....	20

Miks Eesti positsioon on võrreldes naabritega (Läti, Leedu) nõrgenenud?

Sissejuhatus

Eesti filmitööstuse konkurentsipositsioon on viimastel aastatel sattunud surve alla. Pärast Covid-19 pandeemia taandumist kerkisid Eestis elukalliduse ja tootmiskulude näitajad kiiresti, ületades naaberriikide Läti ja Leedu vastavaid tasemeid. Elukalliduse ja tootmiskulude kasv on seadnud löögi alla välismaiste filmitootjate otsused, kes on hakanud senisest sagedamini valima võttepaikadeks Lätti või Leedut, viidates Eesti kõrgele hinnatasemele. Käesolevas peatükis analüüsitakse võrreldava statistika (HICP - harmoneeritud tarbijahinnaindeks) alusel hinnataseme muutusi Eestis ning naaberriikides viimase nelja aasta jooksul (oktoober 2021 - september 2025) ja hinnatakse selle mõju filmitootmisele. Analüüsi eesmärk on andmepõhiselt kinnitada, et Eesti hinnatase (eeskätt filmitootmisega seotud kulukategooriates) on kõrgem kui Lätis ja Leedus ning see on olnud oluline tegur välismaiste filmitootjate Eestist eemale jäämisel.

4 aastase perioodi valiku põhjendused:

- Asjakohasus majanduskeskkonna muutustega. Viimase nelja aasta jooksul on hinnatase kogu Euroopas, sh Balti riikides, läbinud erakordselt muutliku perioodi - alates pandeemiajärgsest taastumisest (2021), seejärel liikudes läbi ulatusliku inflatsioonisurve (2022-2023) kuni stabiliseerumiseni (2024-2025). Just see periood on otsustava tähtsusega, kuna kajastab hinnamuutusi mida filmitootjad kogevad oma projektide eelarvestamisel ja sihtriigi valikul.
- Kooskõla filmitootmise planeerimistsüklitega. Enamik rahvusvahelisi filmitootmisprojekte kavandatakse ja eelarvestatakse 18-36 kuud ette. Seetõttu mõjutavad tootjate otsuseid eelkõige viimaste aastate hinnatrendid, mitte vanemad andmed. Samas jääks alla kahe aasta pikkune periood liiga lühikeseks, et eristada ajutisi hinnahüppeid pikaajalisematest suundumustest.
- Statistiline stabiilsus ja võrreldavus. 48 kuud võimaldab analüüsida mitte ainult aastaseid inflatsioonimäärasid vaid ka hooajalisi kõikumisi. See ajaraam on piisavalt pikk, et pakkuda statistilist stabiilsust ja võimaldada usaldusväärset võrdlust Eesti, Läti ja Leedu vahel, järgides Eurostati andmeanalüüsi praktikaid.

Elukalliduse hindamisel on kasutatud Eurostati ametlikke andmeid ning Eesti Filmi Instituudi kogutud infot ärajäänud filmiprojektide kohta.

Põhimõisted ja terminid

HICP (Harmonised Index of Consumer Prices). HICP on Euroopa Liidus kasutatav harmoneeritud tarbijahinnaindeks, mille eesmärk on mõõta tarbijate poolt soetatavate kaupade ja teenuste hinnamuutusi võrreldavalt kõigis liikmesriikides. Indeksi arvutamisel kasutatakse ühtset metoodikat, mis põhineb COICOP-klassifikatsioonil (*Classification of Individual Consumption According to Purpose*) ja Eurostati juhistel. HICP väljendatakse indeksi kujul (baasväärtus 2015 = 100).

COICOP-koodid (näiteks CP112, CP1111, CP07). COICOP on tarbimise eesmärgi järgi klassifikatsioon mis jagab tarbekaubad ja teenused 12 põhivõrgu ja alamkategooriatesse. Analüüsis kasutatud

koodid viitavad konkreetsetele filmitootmise seisukohalt olulistele kululiikidele. SERV - teenused kokku (Eurostati agregaat, mis hõlmab COICOP-divisioone 04–12, v.a kaubad ja energia).

HFMCE (Household Final Monetary Consumption Expenditure). HFMCE on leibkondade lõpptarbimise rahaline väljaminek, mida kasutatakse HICP kaalude alusena. See mõõdab, kui suur osakaal on igal kaubagrupil leibkonna kulutustes, tagades riikidevahelise võrreldavuse.

Labour cost levels (lc_lci_lev). Eurostati andmestik, mis mõõdab tööandja kogukulu töötunni või töötaja kohta, hõlmates palku, sotsiaalmakse, makse ja toetusi (miinus subsiidiumid). Andmed põhinevad Labour Cost Survey'l ja kvartaalsetel indeksitel (LCI). Seda kasutatakse tööjõukulude dünaamika ja hinnasurve hindamiseks.

Film Estonia tagasimakseprogramm. Riiklik toetusmeede, mille kaudu hüvitatakse välisfilmidele osa Eestis tehtud kulutustest (2025. a seisuga kuni 30 %). Toetuse eesmärk on meelitada rahvusvahelisi filmiprojekte, suurendada majanduse lisandväärtust ja arendada kohalikku filmitööstust.

Tagasimakseprogrammi määra tõstmine. Analüüsis käsitletud poliitikamuutus, mille kohaselt kaalutakse toetuse määra suurendamist 30%-lt 40%-le. Määratletud majanduslikus mõttes tähendab see filmitegija netokulu vähenemist 14 % võrra iga Eestis kulutatud euro kohta.

Ärajäänud filmiprojektid. Eesti Filmi Instituudi andmestik projektide kohta, mis olid planeeritud Eestis, kuid viidi ellu mujal (peamiselt Lätis ja Leedus). Andmed sisaldavad projektide eelarveid, žanrilist jaotust ning hinnangulisi põhjuseid Eestist loobumiseks (nt hinnatase, toetuse maht, taristu).

Olsberg•SPI majandusmõju uuring (2022). Välisfilmitootmise mõju hindav raport mis mõõtis Eesti filmitööstuse kulude ja töökohtade kordistavat mõju. Uuringu järgi loob iga Eestis kulutatud 1 euro umbes 5 euro väärtuses lisandväärtust majanduses.

Metoodika

Andmeallikad

Tarbijahinnaindeksi (HICP) andmed pärinevad Eurostatist ning kajastavad võrreldaval metoodikal arvutatud hinnaindekseid (baasaasta 2015 = 100) Eestis, Lätis ja Leedus. Analüüsis käsitletakse HICP koguhinnaindeksit ning viite alamkategoriat, mis on filmitootmise kulude seisukohast tähtsaimad:

1. Majutus (hotellid, majutusasutused COICOP CP112).
2. Toitlustus (restoranid, kohvikud COICOP CP1111).
3. Transport (sh kütus, sõidukite kasutus COICOP CP07).
4. Teenused kokku (teenuste üldindeks SERV¹).
5. Tööandja keskmine tööjõukulu (kood lc_lci_lev²)

HICP andmerida on võetud kuude lõikes perioodil 10.2021 - 09.2025, et katta viimased 48 kuud.

Analüüsimeetodid

¹ Eurostat HICP agregaatklassifikaator, mis koondab kõik teenuste kategooriad (COICOP 04–12), v.a kaubad ja energia. Allikas: Eurostat HICP database, online data code: prc_hicp_manr, classification: SERV.

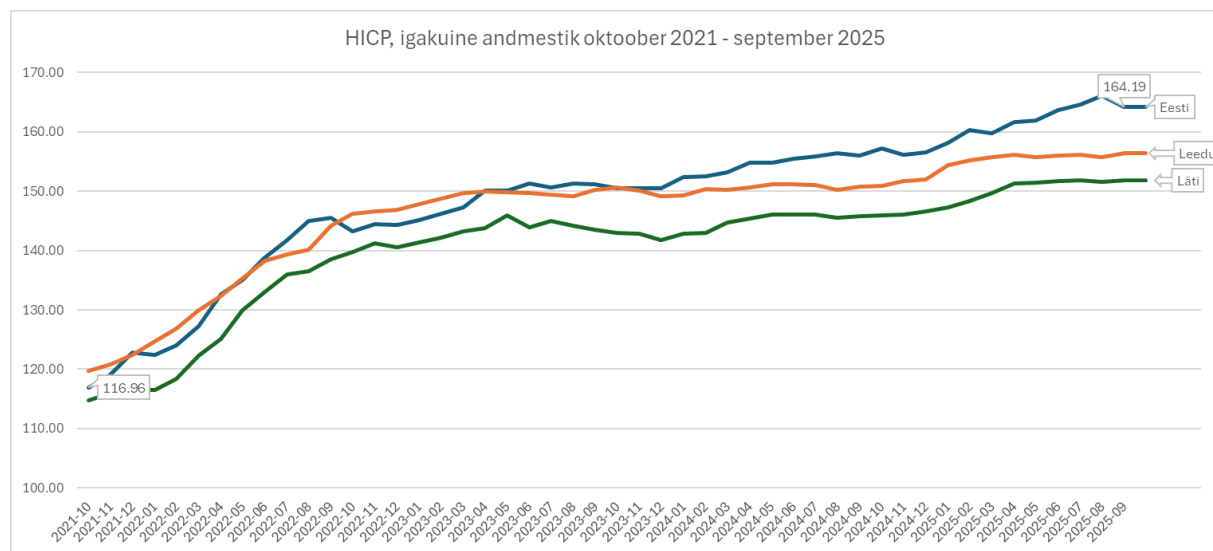
² Eurostati näitaja "Labour cost levels by NACE Rev. 2 activity" (kood lc_lci_lev) mõõdab tööandja keskmist tööjõukulu taset st kõiki kulusid, mis tööandjal tekivad töötaja kasutamise eest ühe töötunni kohta (https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/de/lc_lci_lev_esms.htm)

Hinnaindeksite ajatrende võrreldi visuaalselt ja arvutati kumulatiivsed muutused protsentides. Kasutati nii absoluutseid indekseid kui ka aastamuutusi, et tuvastada, millistes kulukategooriates on hinnatõus olnud kõige järsem. Lisaks kvantitatiivsetele andmetele analüüsiti Eesti Filmi Instituudi koondatud andmeid ärajäänud filmiprojektide kohta. Seal tuvastati projektide arv, žanriline jaotus ning riigid, kuhu need projektid lõpuks teostuma läksid (Läti, Leedu või muud riigid). Projektandmetest otsiti ka kvalitatiivset infot - produtsentide kommentaare põhjuste kohta, et miks võtteid Eestisse ei toodud. Kogu analüüsi teostamisel pöörati tähelepanu andmete kvaliteedile ja võrreldavusele - HICP metoodika on harmoneeritud üle EL-i riikide mis võimaldab tagada võrdluse usaldusväärsuse.

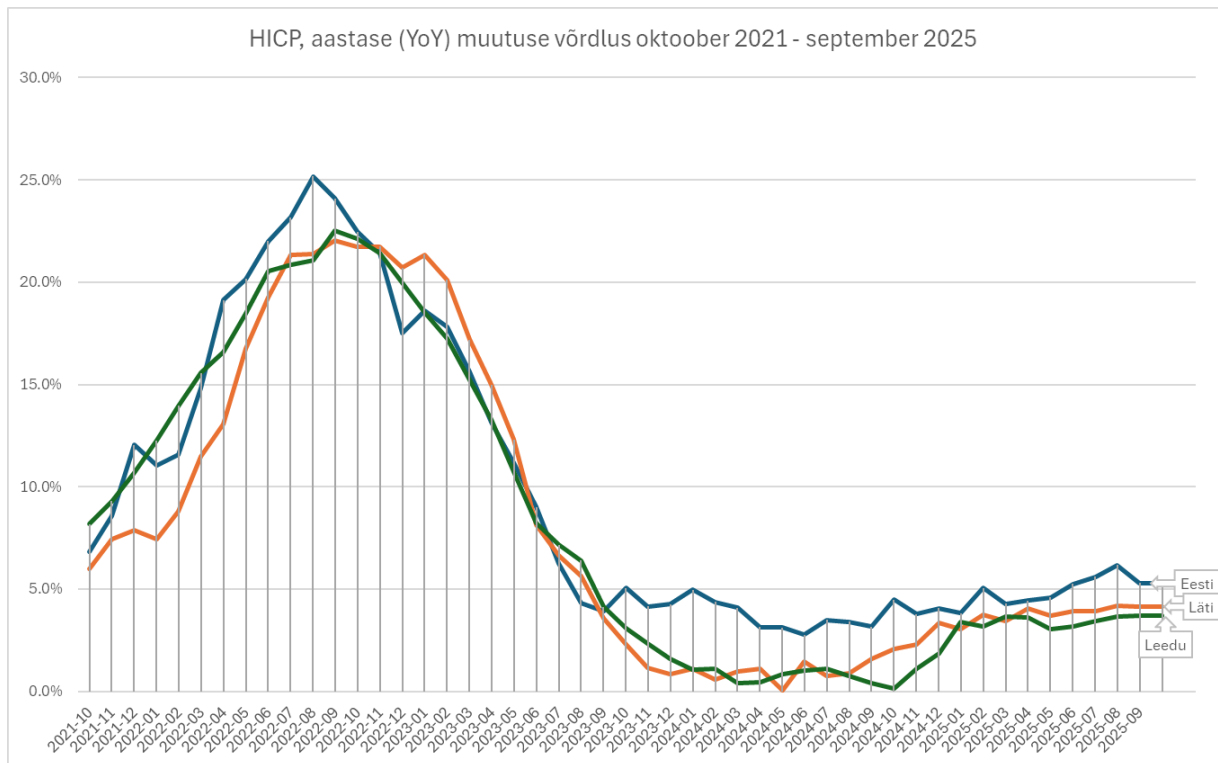
Andmeanalüüs

HICP trendid Eestis vs Lätis ja Leedus (2021 - 2025)

Harmoneeritud tarbijahinnaindeks on Eestis nelja aasta jooksul kasvanud märgatavalt kiiremini kui naaberriikides. Joonis 1 kujutab HICP koguhinnaindeksi kulgu alates 2021. aasta oktoobrist kuni 2025. aasta septembrini Eestis, Lätis ja Leedus. Näha on, et kõigis kolmes riigis kiirenes inflatsioon 2022. aasta alguses, kuid Eesti tõusis esile eriti terava hinnatõusuga. Eesti HICP koguhinnaindeks (2015 = 100) kerkis oktoober 2021 tasemelt ~117 punktist augustiks 2025 tasemele ~164, mis tähendab 40% koguhinna tõusu. Võrdluseks: Läti hinnad tõusid sama ajaga ~32% ja Leedu ~31%. Ehkki 2023. aastal üldine inflatsioon Baltikumis pidurdus, säilis Eesti hinnaindeks 2025. aastaks endiselt kõrgemal tasemel kui naabritel.

Joonis 1. HICP koguhinnaindeks Eestis, Lätis ja Leedus (2015 = 100; 10/2021 - 09/2025). Eesti hinnatase on tõusnud naabritest kiiremini, eriti 2022. aasta jooksul, põhjustades ~42% hinnakasvu nelja aastaga, võrreldes ~31% naaberriikides.

Joonis 2. HICP aastase muutus võrdlus

Joonis 2 kajastab harmoneeritud tarbijahinnaindeksi (HICP) aastast muutust (YoY) Eestis, Lätis ja Leedus ajavahemikul oktoober 2021 - september 2025. Andmed näitavad, et kogu perioodi jooksul on Eesti inflatsioonimäär muutus püsinud kõrgem kui naaberriikides, eriti aastatel 2022–2023, mil hinnakasv Eestis jõudis 25,2% tasemeni, võrreldes Läti ja Leedu tippudega vastavalt 22 % ja 22,5 %. Järgneval kahel aastal inflatsioon taandus järsult kuid Eestis aeglasemalt, mis viitab hinnataseme jäikusele. 2024. aasta lõpuks stabiliseerus hinnakasv 3–4 % vahemikus, ent 2025. aasta teisel poolel on märgata taas kerget kiirenemist (Eestis 5 - 6 %, Lätis 4 %, Leedus 3 - 4 %). Trendi põhjal võib järeldada, et Eesti hinnataseme korrigeerumine toimub hilisema ja pikemaajalise inertsiga, mis peegeldab kõrgemat sisemist kulusurvet (eriti tööjõukulude ja teenuste hinnakasvu). Läti ja Leedu inflatsioonitsükkel on olnud lühema kestusega, mis on võimaldanud hinnataseme kiiremat stabiliseerumist.

Tabel 1 toob välja HICP alamkategooriate hinnamuutused Eestis võrreldes Lätiga ja Leeduga, arvutatuna indeksi kasvuna perioodil oktoober 2021 - september 2025:

Tabel 1. HICP koguhinnaindeksi kumulatiivne kasv valitud kategooriates (10/2021 vs 09/2025). Andmetest ilmneb, et Eesti hinnad on tõusnud kolmes kategoorias kiiremini kui Lätis ja Leedus.

Kulukategooria	Eesti hinnatõus (%)	Läti hinnatõus (%)	Leedu hinnatõus (%)
Koguhinnaindeks (HICP)	40.4%	32.2%	30.6%
Majutus	38.8%	71.7%	62.5%
Toitlustus	38.2%	36.6%	47.4%
Transport	26.8%	12.2%	16.5%
Teenused kokku	41.6%	33.2%	38.5%
Tööandja keskm.tööjõukulu 2024 a.	19.6 €/h	15.1 €/h	16.3 €/h
Eesti vs.		+ 29.8%	+ 20.2%

Tabelis 1 toodud dünaamika perioodi 10/2021 vs 09/2025 kohta näitab, et Eesti üldine hinnatase (HICP) on kasvanud 40,4%, mis ületab selgelt nii Läti (32,2%) kui ka Leedu (30,6%) hinnatõusu. Eesti positsioon on seega kõrgeima inflatsioonisurvega riik Balti regioonis. Hinnatõusu struktuur eristub kategooriate lõikes:

- Majutuse hinnad on kõige järsemalt tõusnud Lätis (+71,7%), samas kui Eestis ja Leedus on kasv olnud vastavalt 38,8% ja 62,5%.
- Toitlustuse hinnad on märkimisväärselt kasvanud Leedus (+47,4%), ületades nii Eesti (+38,2%) kui ka Läti (+36,6%) taset.
- Transpordihindade tõus on Eestis olnud 26,8%, mis on enam kui kaks korda kõrgem kui Lätis (12,2%) ja märkimisväärselt üle Leedu näitajast (16,5%).
- Teenuste hinnad kokku on Eestis tõusnud 41,6%, võrreldes Lätiga (33,2%) ja Leeduga (38,5%), mis viitab Eesti tugevamale siseturupõhisele hinnasurvele.

Tööandja keskmine tööjõukulu 2024. aastal oli Eestis 19,6 €/h, mis ületab Läti taset 29,8% ja Leedu taset 20,2%. See peegeldab Eesti kõrgemat tööjõu hinna- ja üldkulubaasi, mis suurendab hinnataseme survet, eriti teenuste sektoris. Kokkuvõtlikult kinnitavad Tabelis 1 toodud andmed, et Eesti kulupõhine konkurentsivõime on viimase nelja aasta jooksul vähenenud - hinnatõus ei ole olnud üksnes tsükliline ega naabritest kiirem vaid hindade kasv viitab Eesti majanduse struktuursetest muutustest tulenevale hinnatõusule.

Andmed kinnitavad, et Eesti üldine hinnatase on perioodil 2021 - 2025 tõusnud kiiremini kui Lätis ja Leedus. Eriti selgelt silma paistab see teenuste ning tööjõukuludega seotud kulukomponentide segmentides. Analüüsi põhjal joonistuvad välja järgmised olulisemad kulukomponendid:

- Elu- ja energiakulud. Kuigi uurimuses fookuses on majutus, toitlustus ja transport tuleb märkida, et Eestis kasvasid 10/2021 - 09/2025 elektri-, gaasi- ja kütusekulud erakordselt kiiresti³. See peegeldus ka teenuste hindades (nt üürihinnad, kommunaalkulud) ning mõjutas üldist hinnataset. Leedus ja Lätis olid energiahindade tõus samuti suur kuid valitsuste kompensatsioonimeetmed hoidsid tarbijahindu veidi tagasihoidlikumalt kontrolli all.
- Transport (eriti kütus). Mootorikütuste hinnad tõusid 2022. aasta keskel kõigis Balti riikides enam kui 40% võrreldes eelneva aastaga. Eesti kütusehindade tase jäi püsivalt kõrgeks ka 2023. aastal, mis tõstis transporditeenuste ja kaupade veokulude hinda. Lätis ja Leedus langesid kütusehinnad 2023. aastal veidi kiiremini. Seega on transpordikategooria 4 aasta kogutõus Eestis 26,8%, Lätis ja Leedus vastavalt 12,2% ning 16,5%.

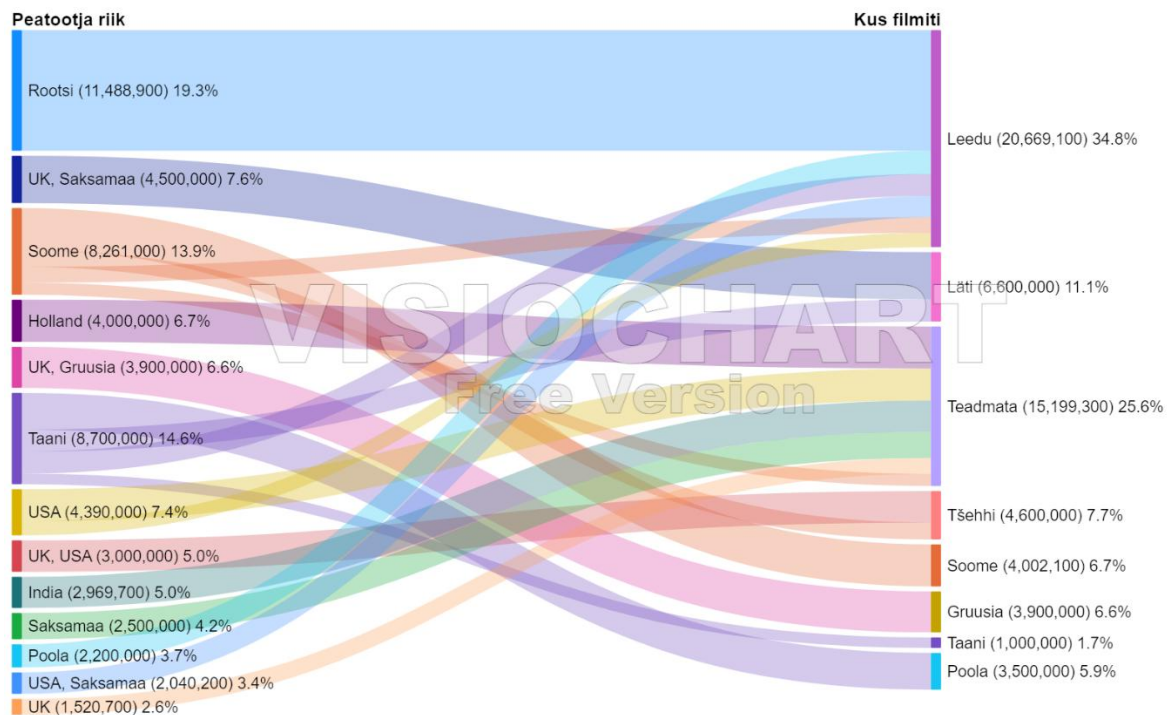
³ CP045 *Electricity, gas and other fuels*. Eesti +86,5%, Läti +43,1%, Leedu +34,3%

- Muu teenuste sektor. Teenuste laiapõhjaline kallinemine (sh meelelahutus, tervishoid, haridus jt) on Eestis olnud kiirem kui Lätis-Leedus. See viitab üldisele palgakulude ja hindade survele majanduses. Filmitootmise seisukohalt mõjutab see näiteks renditeenuste, professionaalsete teenuste (võtteplatsi rent, tehnika rent, kohalik tööjõud) hinda. Kui võrrelda laiapõhjaliselt, siis oli 2025. aasta septembris teenuste aastainflatsioon Eestis 10,2%, Lätis 5,8% ja Leedus 5,7% ehk Eesti teenuste hinnad jätkasid naabritest kiiremat kasvu ka hiljem.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Eestis on praktiliselt kõik filmitootmise seisukohalt olulised kulukategooriad kallinenud rohkem kui Lätis ja Leedus. Eriti tuleb esile tõsta teenuste ja tööjõukulude komponente mille kõrge hinnatase loob olukorra kus filmitootjad saavad Lätis ja Leedus oma eelarve eest rohkem. Filmitootmise spetsiifiliste kulude (nt kaamerate rent, dekoratsioonide ehitus) kohta avalik HICP statistika puudub ent eeldatavalt on ka neid mõjutanud üldine hinnatõus mis vähendab Eesti positsiooni Balti konkurentsikeskkonnas.

Ärajäänud filmiprojektide analüüs

Eesti Filmi Instituudi andmetel on viimase 4 aasta jooksul registreeritud märkimisväärne arv filmiprojekte, mis alguses planeerisid võtteid Eestis kuid lõpuks viidi teostus mujale. Esitatud andmetele tuginevalt oli selliseid projekte kokku 27 millest 19 puhul oli teada kuhu riiki võttes üle viidi ning 8 puhul jäi filmimise sihtriik teadmatuks. Nendest andmetest ilmneb selge trend: Eesti on kaotanud projektid peamiselt oma lõunanaabritele.

Joonis 3. Ärajäänud filmiprojektide jagunemine võttepaiga järgi.

Joonis 3 illustreerib ärajäänud projektide jaotust riikide lõikes. 19-st projektist suundusid Eesti asemel Leetu 8 projekti (nt "Blood Cruise" ja "Oxen II" telesarjad filmiti Leedus) ja 2 mahukat projekti Lätti. Ülejäänud 9 projekti viidi ellu Tšehhis, Soomes, Taanis, Gruusias ja Poolas. Seega on 61,6% teadaolevatele sihtriikidele kaotatud projektidest (mida oli kokku summas 44 271 100 eurot) läinud Läti ja Leedu filmisektorile (kokku summas 27 269 100 eurot). Teadaolevatest žanritest olid kaotatud

projektid peamiselt mängufilmid (11 projekti) ja telesarjad (7 projekti), 9 projekti puhul jäi žanr teadmatuks.

Ärajäänud filmiprojektide andmestikust selgub ka projektide ärajäämise põhjused. Kõige enam toodi välja Eesti kõrge kulutase: mitmel juhul märgiti otsesõnu, et mõnes teises riigis oli odavam filmida. Näiteks ühe projekti kohta märgiti "Eesti oli liiga kallis, ei tasunud ära" - tootjad leidsid võttepaiga odavama alternatiivi Gruusias või Tšehhis. Teisel juhul on välja toodud: "mindi Eesti asemel Tšehhi, sest Tšehhis on tagasimakse sama (30%), kuid hinnad madalamad...", lisades et ka võttepaigad ja infrastruktuur olid seal sobivamad. Sellised kommentaarid kinnitavad kvalitatiivselt, et hinnatase on olnud otsustav faktor.

Veel leidis tagasisides mainimist toetuste süsteemi olulisus. Läti ja Leedu pakuvad välisfilmidele atraktiivseid tagasimakseid (nt Leedus kuni 30%, Lätis isegi kombineeritult 40–50%). Kui lõunanaabrite tagasimakseid kombineerida madalama hinnatasemega on eelarveline kokkuhoiuefekt märkimisväärne. Ühe Eestis ärajäänud projekti kohta on märgitud, et "Lätist sai suurema, 48% tagasimakse ja seal on ka filmistuudiod olemas". See viitab, et lisaks hinnale mängivad rolli veel riiklikud soodustused ja taristu.

Kokkuvõte andmetest.

Eesti on aastatel 2024 - 2025 kaotanud välisfilmide tellimused peamiselt Leedule ja Lätile. Põhjused joonistuvad andmetest ühemõtteliselt - Eesti hinnatase on kõrgem ja tootmiskulud siin "ei tasu ära" võrreldes soodsamate paikadega. Sealjuures ei ole küsimus vaid otseses raha kokkuhoius: kui sama raha eest saab naaberriigis kas rohkem võttepäevi, suurema massistseeni või paremad tingimused, siis loomulikult ja ärilised kaalutlused sunnivad produtsente Eestist loobuma. Järgnevalt tuuakse välja olulisemad järeldused ning nende strateegiline tähendus.

Järeldused

1. Eesti hinnatase ületab selgelt Läti ja Leedu taset (2021 - 2025). Eurostati võrreldavad andmed kinnitavad, et Eesti tarbijahindade koguhinnaindeks on viimase nelja aasta jooksul kasvanud ~10 protsendipunkti enam kui naabritel. Eesti inflatsiooni tipp 2022. aastal oli Balti riikide kõrgeim ning kuigi hiljem aeglustus inflatsioon kõikjal on Eestis hinnad jäänud püsivalt kõrgeks. Eriti suured erinevused ilmnesid teenuste indeksis ja tööjõukulude hindades. See tähendab, et 2025. aastal on Eesti kui „võttepaiga kulupilt“ Lätist ja Leedust kallim.

2. Andmed ärajäänud projektidest peegeldavad hinnakomponentide mõju otseselt. 61,6% teadaoleva sihtriigiga Eestist eemale läinud filmiprojektide puhul valiti uueks võttepaigaks Leedu mis pakub kombinatsiooni agressiivsest tagasimakseprogrammist ja odavamast hinnatasemest. Ärajäänud projektide kommentaaridest kõlanud hinnangud kinnitavad, et otsuste taga olid enamasti kulude erinevused. Filmitootmise Eestist eemale viimine on toonud riigile otsest kahju. Kahju on olnud nii rahaline (investeeringud jäid siia tulemata) kui mitterahaline ehk kaudne (vähem tööd kohalikele filmispetsialistidele, väiksem rahvusvaheline nähtavus).

3. Eesti filmitööstuse atraktiivsust vähendab hinnatase koos toetusskeemi ebapiisava konkurentsivõimega. Analüüsi fookus oli küll hinnatasemel kuid analüüsist ilmnes ka soodustuste rolli tähtsus. Eesti kõrge hinnatase kombineerituna naabritest kehvema soodustuste paketiga moodustab kokku topelt-ebasoodsa positsiooni.

4. Eesti kõrge hinnatase on kujunenud üheks peamiseks takistuseks kuid see varjutab veel teisigi tegureid. Eesti tugevusteks on seni peetud unikaalseid võttepaiku, kvalifitseeritud tööjõudu ning

uuenduslikkust. Paraku on nende tegurite mõju vähenenud kui kulud ei sobitu eelarvesse. Käesolev analüüs näitas, et hinnaküsimus on esmatähtis: kui Eesti on konkurentidest 10 - 20% kallim logistika või elukalliduse poolest peab muu pakett olema erakordselt tugev selle kompenseerimiseks. Võib järeldada, et Eesti kõrge hinnatase on tingimuslik tegur - kui see oleks võrdne naabritega, konkureeriks Eesti projektide pärast oluliselt edukamalt. Praeguses olukorras on hinnavahe selgelt tehingu katkestamise põhjuseks.

Andmed kinnitasid hüpoteesi, et Eesti hinnatase on kõrgem kui Lätis ja Leedus ning see on vähendanud Eesti atraktiivsust välisfilmitootjate silmis. HICP statistika ja filmitööstuse juhtumite analüüs joonistavad välja selge seose: riigi üldine kallidus kandub üle filmitootmise kuludesse, mõjutades otseselt seda kus rahvusvahelised projektid otsustavad oma raha kulutada.

Mis muutub, kui hetkel kehtiva tagasimakseprogrammi protsent 30%-lt tõuseb 40%-le?

Produtsentidelt saadud tagasiside mini-uuring olulisimatele teguritele filmimisriigi valikul

Produtsentide vastustest joonistub selgelt välja kaks peamist kriteeriumi: filmimise rahaline tasuvus (sh toetuste määr ja kulutuste tase) ning loov/loominguline sobivus. Enamik küsitletud produtsente töid esile tagasimakse protsendi suuruse ja kohaliku hinnataseme kui võtmetegurid - need kaks aspekti on sageli võrdselt olulised ning neid vaadeldakse koos, kuna suurem toetusmäär võib kompenseerida kõrgemat hinnataset. Samuti rõhutati loomingulist vajadust - unikaalsed võttepaigad ja loodus/linna keskkond, mis sobivad konkreetse filmi sisule, võivad saada määravaks, eriti kui rahaline vahe on võimalik mujal tasa teha. Mitmed produtsendid mainisid, et otsuse tegemisel võrreldakse kogueelarve tasuvust eri riikides: arvesse võetakse nii toetust, kohalikke hindu kui ka logistikakulusid (lendude, majutuse, päevarahade maksumus) võrreldes oma kodumaal filmimisega.

Lisaks eeltoodule mängib rolli ka ergutusmeetme kvaliteet ja usaldusväarsus. Eesti tagasimaksefondi kohta on varasematel aastatel saadud väga positiivset tagasisidet - protsess on tõhus, läbipaistev ja bürokraatiavaba ning otsused tehakse kiiresti. Selline stabiilsus ja kiirus on produtsentidele ülioluline ebakindlas filmitootmise maailmas. Eesti süsteemi peetakse konkurentsivõimeliseks just tänu heale korraldusele ja usaldusväarsusele mis tasakaalustab võib-olla veidi väiksemat mahtu või kõrgemat kulutaset. Filmitootjad ise on kinnitanud, et tagasimaksefond on tavaliselt peamine tegur, mis meelitab rahvusvahelisi projekte Eestisse. Kui loovad ja logistilised tingimused on sobivad, võib otsustavaks saada just toetuse määr: üle poole välisprodutsentidest märkis Olsberg•SPI uuringus, et ilma tagasimaksefondita poleks nad oma filmi Eestisse toonud, ülejäänud aga tunnistasid, et ilma toetuseta oleks nende Eestis tehtav kulutus olnud oluliselt väiksem. Kokkuvõtlikult - produtsendid eelistavad filmimiskohti, mis pakuvad kõrget rahalist tagasitulekut (toetused), mõistlikku hinnataset, sobivaid võttepaiku ning kindlat ja kiiret toetusüsteemi. Nende tegurite koosmõjus positsioneerib Eesti end atraktiivse sihtkohana, mida aga 30% tagasimakse piir võib praegu mõnevõrra pärssida.

Tagasimakse määra tõstmise mõju filmitootja kuludele

Tagasimakse protsendi tõstmine 30%-lt 40%-le vähendab otseselt välisfilmi produtsendi kulu Eestisse tehtavatelt kulutustelt. Sisuliselt tähendab see, et praeguse skeemi korral hüvitatakse tootjale kuni 30% Eestis tehtud kuludest, seega produtsendi netokulu on 70% kulude mahust. Määr 40%-ni tõstes suureneb hüvitis 10 protsendipunkti võrra mis annab produtsendile tagasi enam kui kolmandiku võrra suurema summa. Teisisõnu jääb filmitegijal iga Eestis kulutatud 1 € kohta omafinantseeringuks edaspidi ainult 0,60 € senise 0,70 € asemel - see on ligi 14% suhteline kulude langus.

Filmitootja netokulu osakaal Eestis tehtud kuludest 30% vs 40% toetuse korral.

Suurem tagasimakse protsent tähendab, et tootja saab oma eelarvest olulise osa tagasi vähendades Eestis filmimise kulu. Näiteks kui välisprojekt kulutab Eestis 1 miljon eurot, siis on praeguse 30% skeemi korral tootja netokulu ~700 tuhat eurot (300k hüvitatud), ent 40% toetuse puhul langeb netokulu 600 tuhande euroni (400k hüvitatud). Absoluutselt võidaks tootja iga miljoni kohta 100 000 €. Suurte, mitme miljoni euroste filmiprojektide puhul tähendab see sadu tuhandeid eurosid kokkuhoidu. Selline kulude vähenemine võib kallutada otsust Eesti kasuks olukorras, kus muidu hinnatakse siinseid kulusid konkurentidega võrreldes kõrgemaks. Arvestades, et täna peavad mitmed produtsendid Eesti hinnataset liiga kõrgeks aitab 40% tagasimakse seejuures oluliselt tajutavat kulu vähendada. Praktikas muudab 40% toetusmäär Eesti üheks kõrgeima tootmistoetusega riigiks Euroopas, ületades või

võrdsustades peamiste konkurentide tasemeid. Näiteks Belgia ja Malta pakuvad sarnases suurusjärgus toetust (30–40%) ning ongi eelkõige kõrge tagasimaksemäära tõttu tugevad konkurendid rahvusvaheliste projektide ligimeelitamisel. Eesti astuks 40%-ga samasse kõrgliigasse. Samas on oluline märkida, et toetuse määra tõus suurendab väljamakstava toetuse summat - riigile kaasneb suurem kulu kuid nagu allpool näidatakse, on selle kulu tootlus majandusele mitmekordne ning oluline osa tuleb maksutuluna tagasi.

Ärajäänud projektide tõttu saamata jäänud tulu

EFI andmetel on viimastel aastatel mitu suurt välisfilmi projekti jätnud Eestisse tulemata, tuues põhjuseks kas ebapiisava tagasimakse, fondi piiratud mahu või Eesti suhteliselt kõrged kulud konkurentidega võrreldes. Analüüsitud projektide nimekiri (27 projekti) näitab, et Eesti oleks nendest projektidest saanud ligikaudu 60 miljonit eurot otseseid kulutusi mis jäid lõpuks tegemata ja liikusid teiste riikide majandustesse. Tegemist on märkimisväärse otsese majandusliku kahjuga Eestile. Ca 60 miljoni euro eest kulutusi, mis oleksid laekunud siinsesse majandusse, jäi saamata. See oleks tähendanud tööd Eesti filmitootmisettevõtetele, alltöövõtjatele ja loomeinimestele, aga ka tulu paljudele teistele sektoritele (majutus, transport, ehitus jpm). Samuti jäi riigil saamata maksutulu mida selline kulutus oleks tekitanud. Võrdluseks - Film Estonia tagasimaksefond toetas aastatel 2016-2021 projekte mis kulutasid Eestis kokku 42,9 mln €. Seega on potentsiaali kaotatud projektide näol olnud isegi rohkem kui seni realiseeritud maht. Oluline on mõista, et enamiku nimetatud projektidest oleks Eesti kasuks valitud juhul, kui toetusmäär või rahastusmaht oleksid olnud konkurentsivõimelisemad - seda kinnitavad nii produtsentide kommentaarid (nt Läti 48% toetus, Tšehhi 30% toetus + odavam hind, Leedu sama 30% toetus ent stabiilsem fond jne) kui ka fakt, et Film Estonia fondi piir sai mitmel aastal kiiresti täis (2022. aastaks jagati olemasolev eelarve juba jaanuari lõpuks). Seetõttu võib väita, et 40% tagasimakse ning suurem fondimaht oleksid suure tõenäosusega need ~60 mln € kulutusi Eestisse toonud koos kõikide kaasnevate hüvedega (majanduskasv, töökohad, maksud). Kaudselt on kahju aga veelgi suurem - iga Eestisse tulemata jäänud projekt on kaotatud võimalus edendada kohalike filmispetsialistide oskusi, näidata Eesti võttepaiku maailmale ning tuua pikaajalist koostööd. Mitmed produtsendid, kes on Eestis varem filminud, tuleksid hea meelega tagasi kui tingimused oleksid soodsamad. 40%-line tagasimakse aitaks kindlustada, et ükski väärtuslik projekt ei jääks edaspidi vaid rahalistel põhjustel tulemata.

Majandusliku mõju jaotumine sektorite lõikes

Välisfilmide kulutused Eestis ei piirdu ainult filmisektoriga - need levivad laialdaselt läbi erinevate majandusharude tuues tulu paljudele ettevõtlusvaldkondadele. Olsberg•SPI detailne analüüs näitab, et vaid ~40% filmiprojekti kulutustest jääb kitsalt audiovisuaalsektori ettevõtetesse. Ülejäänud ~60% kuludest kandub edasi teistele sektoritele. Näiteks ühe tüüpilise suure filmiprojekti eelarve struktuuris kulus ~9% ehitusele (lavaehitus, dekoratsioonid jne), ~9% erinevatele äritegevuse tugiteenustele, ~8% võttekohtade rentimisele ja kinnisvaraga seonduvale ning ~8% majutus- ja toitlustusteenustele. Samuti saavad osa veel transport/logistika, tehnika rent, turvateenused, loovtööstuse teised harud (kunstnikud, muusikud) jpt mis kõik kokku viitab laiahaardelisele mõjule.

See tähendab, et iga Eestis kulutatud filmieuro jõuab paljudesse sektoritesse. Kui välisprojekt kulutab näiteks 1 miljon eurot, kulub sellest keskmiselt vaid ~0,4 mln otseselt filmiteenuste pakkujatele (produtsentidele, võttegrupile jne), kuid ~0,6 mln eurot liigub ehitusfirmadesse, hotellidesse, restoranidesse, transpordiettevõtetesse, rendiettevõtetesse, IT- ja turvateenustesse, kauplustesse jne. Eelnevast selgus, et ca 60 mln € jäi Eestisse investeerimata millest ligikaudu 36 mln € oleks toinud mitte-filmisektoreid. Võitnud oleksid ehitus, majutus ja toitlustus, teenindav sektor, transport ja kinnisvarasektor (võttepaikade rent) - täiendav käive kümnetes miljonites eurodes oleks jõudnud

nendes sektorites tegutsevate ettevõteten. Filmisektor ise (stuudiod, tootmisfirmad, filmiinimesed) kaotas hinnanguliselt ~24 mln € otsest käivet. Seega filmitootmise ergutamine ei ole kitsalt filmiinimeste huvides vaid sellel on palju laiem positiivne mõju tervele majandusele.

Oluline on rõhutada, et sellised kulutused toovad riigile tagasi otsest maksutulu. Tööstusharu analüüsi kohaselt laekus 2021. aastal tagasimakse abil tehtud lisakulutustelt hinnanguliselt 2,7 mln € maksutulu. Kui sarnast suhet ekstrapoleerida, siis 60 mln euro suurune lisakulutus võinuks tuua ligi ~18 mln € lisamakse riigieelarvesse (sh tööjõumaksud, käibemaks, ettevõtete maksud). Maksude modelleerimine näitab, et ergutusmeetme tegelik netokulu riigile on oluliselt väiksem kui välja makstud tagasimaksude summa - osa maksurahast tuleb ringiga riigikassasse tagasi. Isegi konservatiivsel hinnangul vähendab maksutulu iga toetuseeuro kulu ning stimuleerib laekumisi teistesse sektoritesse (nt rohkem turiste, kui võtted toimuvad Eestis, kaudne reklaamiefekt jne).

Kokkuvõte ja soovitused

Film Estonia tagasimaksefondi määra tõstmine 30%-lt 40%-le avaldaks laiaulatuslikult positiivset mõju nii filmitööstusele kui ka kogu Eesti majandusele. Produtsentide eelistused näitavad, et konkurentsivõimeline toetusemäär on kriitilise tähtsusega Eesti valimisel võttepaigaks. 40% tagasimakse muudaks Eesti regiooni atraktiivsemaks filmitootmise sihtkohaks, kompenseeriks senist muret kõrgema hinnataseme pärast ning ületaks paljude naaberriikide pakkumisi. Filmitootjate kulud Eestis väheneksid ligi 14%, mis on märkimisväärne erinevus ja parandab oluliselt Eesti konkurentsipositsiooni.

Seniste trendide põhjal võib prognoosida, et kõrgem toetusmäär ning piisav fondimaht meelitaks Eestisse tagasi projekte, mis muidu valiksid Leedu, Läti või mõne muu riigi. Ülal analüüsitud ca 60 miljoni euro ulatuses kulutusi jäi viimastel aastatel Eestisse tulemata peamiselt just väiksema toetuse või piiratud eelarve tõttu - see on kaotus mida on võimalik tulevikus vältida. Iga täiendav filmiprojekt, mis tänu 40% toetusele Eestisse tuuakse, loob uusi töökohti, kasvatab SKP-d ja toob maksutulu. 2021. aastal loodud täiendav 8,2 mln € kogulisandväärtust ja 189 täistööajaga töökohta näitavad, et mõju on juba praegu tuntav. Investeeringutasuvus (ROI) on Eesti ergutusmeetmel kõrge - iga riigi poolt tagasimaksena investeeritud 1 € kohta luuakse Eesti majanduses hinnanguliselt 5 € väärtust (sh 2,5 € filmisektoris, 1,2 € tarneahelas ja 1,3 € tarbitud palkade kaudu). See viiekordne efekt kinnitab, et suurem tagasimakse tasub end mitmekordselt ära.

Riigi seisukohalt on oluline ka see, et toetusmeetme netokulu on suhteliselt väike, kuna märkimisväärne osa makstavatest toetustest teenitakse maksude kaudu tagasi. Näiteks 2021. aastal tehti tagasimakseid 3.0 mln € ulatuses, kuid juba samal aastal lisandus maksutulu 2,7 mln € - see viitab, et meede võib end 90% ulatuses ise finantseerida. Seega 40% tagasimakse pole pelgalt kulu, vaid strateegiline investeering, mis kasvatab Eesti majandust ja tugevdab meie positsiooni globaalsel audiovisuaalturul.

Kokkuvõttes annavad esitatud faktid ja arvutused kindluse, et Film Estonia tagasimakseprogrammi tõstmine 40%-le on põhjendatud samm. Sellest võidavad kõik osapooled:

- Filmitootjad saavad kuluefektiivsema lahenduse ja on motiveeritud Eestisse tulema.
- Eesti filmitööstus saab rohkem tööd, kogemusi ja rahvusvahelist nähtavust.
- Eesti majandus tervikuna saab sadu uusi töökohti, kümneid miljoneid eurosid lisandväärtust ning täiendavat tulu paljudesse sektoritesse.
- Riik saab tagasi maksuraha ja pikaajalise positiivse mõju majandusele.

Filmitootmise ergutusmeetmete tõhustamise mõju tootmismahutudele eri riikide näitel

Sissejuhatus

Viimase kümnendi jooksul on ülemaailmne filmi- ja telesaadete tootmine kiiresti kasvanud ning valitsused on rakendanud mitmesuguseid ergutusmeetmeid selle sektori edendamiseks. Filmitootmise soodustused – näiteks maksutagastused, maksusoodustused või sularahatoetused – on saanud peamiseks meetmeks, et meelitada riiki kõrge lisandväärtusega filmi- ja teleprojekte.

Käesolevas aruandes analüüsitakse, kuidas ergutusmeetmete parendamine (nt toetuste määrade tõstmine) on suurendanud huvi filmitootmise vastu erinevates riikides (kolme erineva riigi näitel). Aruandes käsitletakse esmalt peamisi mõisteid ning seejärel uurimismetoodikaid, mida kasutatakse ergutusmeetmete mõju hindamiseks. Põhiosas tuuakse välja konkreetsete riikide näited – millised olid tingimused enne muudatusi, milliseid parendusi tehti ning milline oli nende mõju tootmismahule, investeeringutele ja tööhõivele. Viimasena võrreldakse riikide tulemusi, tuues esile riikide lõikes võrreldavad mõjud (näiteks investeeringutasuvuse muutus).

Põhimõisted ja terminid

Investeeringutasuvus (ROI) – Investeeringutasuvus näitab, kui tõhus on ergutusmeede majandusliku tulukuse mõttes. Filminäiduse kontekstis arvutatakse ROI tavaliselt ergutusmeetme abil loodud majandusliku lisandväärtuse suhtena meetme kulusse. Näiteks Eesti filmi tagasimaksefondi ROI arvutamisel võrreldakse ergutusmeetme tulemusel loodud kogulisandväärtust programmi netokuluga (väljamakstud toetuste summa miinus ergutuse tulemusel saadud otsene maksutulu). ROI väärtus üle 1,0 tähendab, et iga kulutatud euro kohta luuakse majanduses rohkem kui 1 euro väärtust tagasi.

Lisandväärtus (GVA) – Lisandväärtus (Gross Value Added, GVA) on majanduses loodud uue väärtuse mõõdik, mis näitab mingi sektori panust SKPsse. See on võrdväärne sisemajanduse koguproduktiga antud tegevusvaldkonna või piirkonna tasemel. Lihtsustatult on lisandväärtus ettevõtete loodud kogutulu miinus sisendite maksumus, hõlmates eelkõige palku ja kasumeid. Filmitootmise ergutusmeetmete puhul kasutatakse lisandväärtust tihti mõju hindamisel – arvutatakse, kui palju täiendavat lisandväärtust filmi- ja teletootmine tekitab (otse sektoris ja laiemas majanduses) ergutuse toimet. Näiteks Hispaania rahvusvaheliste filmiprojektide ergutusskeemi mõjul loodi nelja aastaga hinnanguliselt vähemalt 1,80 miljardi euro väärtuses lisandväärtust Hispaania majanduses.

Otsene, kaudne ja indutseeritud mõju – Need kolm kategooriat kirjeldavad ergutusmeetme majandusliku mõju kanaleid. Otsene mõju tähendab filmi- ja teleproduktiooni sektori enda kulutusi ning sellest tulenevat väärtuse loomist, s.o. tootmisfirmade kulutused palkadele ning teenustele, mis loovad otseselt audiovisuaalsektoris lisandväärtust, palgatulu ja tööhõivet. Näiteks filmitootjate otsesed kulutused võtteperioodil (näitlejate, režissööride, operaatorite palgad, võtteplatside rent jms) annavad otsese majandusimpulsi. Kaudne mõju on efekt filmitootmise tarneahelas – teistes sektorites, mis varustavad filmisektorit kaupade ja teenustega. Siia kuulub majandusaktiivsus, mis tekib näiteks kostüümide õmblemisel, tehnika rentimisel, toitlustuse tellimisel jms tegevustes teistes majandusharudes, mis teenindavad filmivõtteid. Indutseeritud mõju (järelmõju) on edasine laineefekt – see tekib siis, kui filmitöötajad kulutavad oma sissetulekuid muudes sektorites (näiteks üürile, toidule, meelelahutusele), tekitades täiendavat nõudlust ja tööhõivet kogu majanduses. Üldiselt moodustab otsene mõju ligikaudu poole kogumõjust, kaudne ja indutseeritud mõju kumbki veerandi, nagu on leitud

näiteks Eesti tagasimaksefondi puhul. Kõigi kolme mõju summa annab ergutusmeetme kogumajandusliku efekti.

Muud mõisted: Sageli kasutatakse mõjuanalüüsides ka lisanduvuse mõistet – see viitab sellele, kui suur osa toodangust või kulutustest on **lisanduv**, st toimus tänu ergutusmeetmele ja poleks ilma selleta toimunud. Lisanduvust hinnatakse tihti tootjate küsitluste abil (nt mitu protsenti võtte-eelarvest oleks riigis kulutatud ka ilma toetuseta). Näiteks Eestis leiti küsitlusega, et üle 80% välismaiste tootjate kulutustest olid otseselt ergutusega seotud ehk lisanduivad; Hispaanias hinnati ergutuse lisanduvuseks 70% – vaid 30% kulutustest toimunuks ilma maksusoodustusega. Väljund viitab kogutoodangule ehk kulutuste kogumahule; filmisektori väljund on näiteks võtteperioodil tehtud kogukulutused (tihti jagatuna otseseks, kaudseks, indutseeritud väljundiks).

Uurimismetoodika

Erinevates riikides on filmitootmise ergutusmeetmete mõju hindamiseks kasutatud kombineeritult mitmeid majandusanalüüsi meetodeid. **Peamiseks lähenemiseks on majandusliku mõju hindamine (Economic Impact Assessment, EIA), mis põhineb sisend-väljund mudelil.** Selle raames kvantifitseeritakse ergutusmeetme abil tekkinud majanduspanus kolme mõju kanali kaudu – otsene, kaudne ja indutseeritud mõju – ning tulemusi mõõdetakse lisandväärtuse, täistööhõive (FTE) töökohtade, tootmiskulutuste ning maksutulude näitajates. Tavapäraselt kogutakse andmeid ergutust saanud filmiprojektide kulutuste kohta ning rakendatakse neile riigi statistikaameti sisend-väljund koefitsiente (multiplikaatoreid), et hinnata kogumõju majandusele. Näiteks Hispaania mõju-uuringus koguti detailne andmestik 165 rahvusvahelise filmiprojekti kulutuste kohta aastatel 2019–2022 ning mudeldati selle majandusmõju otseselt ja multiplikaatorite abil. Samuti tuli arvestada, et avalikult kättesaadavad andmed võisid puududa, mistõttu kasutati tootjate ja stuudiote küsitlusandmeid kulumahu hindamiseks. Ka Eestis koostati Olsberg SPI poolt spetsiaalne majandusmõju mudel, mis toetus Statistikaameti sisend-väljundtabelitele ning tootjate küsitlustele, et hinnata 2021. aasta mõju.

Oluline osa metoodikast on **lisanduvuse analüüs:** hinnatakse, kuivõrd ergutusmeede tõi riiki juurde tootmist, mis muidu poleks sinna tulnud. See tehakse tihti küsitluste ja intervjuude teel. Näiteks Eesti uuringus küsitleti nii välismaiseid kui kohalikke produtsente, selgitamaks, kas nad oleksid ilma tagasimaksefondita siin tootnud – üle pooled välisprodutsendid kinnitasid, et ilma toetuseta poleks nad üldse Eestis võtet teinud. Selliste vastuste põhjal arvutati kvantitatiivne lisanduvuse määr (Eestis ~81 – 87% sõltuvalt tootjarühmast), mida kasutatakse seejärel mõjuarvutustes ergutuse efektide piiritlemiseks.

Mõju hindamisel kasutatakse ka **kulu-tulu analüüsi (Cost-Benefit Analysis, CBA)** elemente. Eelkõige võrreldakse riigi poolt antud toetuste kulu vastavalt saadud maksutuluga ja loodud SKP-panusega. See annab nii fiskaalse tasuvuse (otsene maksutulu vs kulu) kui majandusliku kogutasuvuse (loodud lisandväärtus vs kulu) hinnangu. Näiteks Iirimaa filmitoetuse analüüsis arvutasid Olsberg-SPI ja Nordicity, et 2016. aastal tõi Section 481 maksusoodustus iga kulutatud euro kohta €1,02 otsest maksutulu riigile (fiskaalne tasuvus ~102%) ning laiem majanduslik tulu oli €2,82 majanduses loodud lisandväärtuse näol. Selline kulu-tulu arvutus on CBA põhimõtete kohane, andes poliitikakujundajatele aimu, kas meede "tasub ära". Samuti võib CBA raames arvutada diskonteeritud netomõju ühiskonnale pikema perioodi jooksul, kuid filmisektori puhul keskendutakse pigem aastapõhisele ROI-le ja multiplikaatoritele.

Lisaks kvantitatiivsetele meetoditele rakendatakse otsuste tegemisel tihti ka lihtsustatud pluss-miinus analüüsi. See tähendab kavandatavate muudatuste võimalike positiivsete ja negatiivsete mõjude

kvalitatiivset kaardistamist. Näiteks ergutusmäära tõstmise otsuse ettevalmistamisel võidakse lahti kirjutada eeldatavad plussid (suurem rahvusvaheliste võtteprojektide arv, kohalik tööhõive kasv, filmisektori konkurentsivõime paranemine) ja võimalikud miinused (suurem otsene kulu riigieelarvele, oht alarahastada muid valdkondi, jne) ning võrrelda neid. Kuigi selline pluss-miinus analüüs pole täppisteadus, aitab see koos kvantitatiivse ROI ja mõjuanalüüsiga anda poliitikakujundajatele terviklikuma pildi otsuse mõjust.

Kokkuvõttes on enamik käsitletud uuringuid kasutanud kombineeritult: (a) sisend-väljund mudelil põhinevat majandusliku kogumõju hindamist (koos lisanduvuse arvestamisega), (b) investeringutasuvuse ja maksutulu analüüsi, ning (c) kvalitatiivseid kaalutlusi sektori strateegiliste eesmärkide saavutamise kohta. Näiteks Hispaania 2024. a uuringus on põhirõhk majanduslikul mõjul (SKP panus, töökohad) ja ROI-l, kuid on käsitletud ka laiemat mõju ökosüsteemile (taristu areng, oskused, turism) ning kogutud sidusrühmade tagasisidet süsteemi atraktiivsuse kohta.

Riikide põhised uuringud

Hispaania: Rahvusvaheliste võtteprojektide maksusoodustused

Algtingimused enne muudatusi: Hispaanias kehtib rahvusvaheliste filmide ja sarjade tootmiseks maksusoodustuste süsteem alates 2015. aastast. See loodi eesmärgiga tuua Hispaaniasse välisprojekte, täiendades olemasolevaid riigisiseseid filmitoetusi. Esialgne stiimul 2015. aastal oli tagasihoidlikum ning sellele on tehtud mitu parandust: tingimusi muudeti 2017., 2020., 2021. ja 2022. aastal, iga korraga atraktiivsust suurendades. Eriti märkimisväärne oli 2021. aasta reform, mis toimus osana valitsuse "Hispaania audiovisuaalihuvi" strateegiast – tõsteti toetusmäära ja piirmäärasid, et konkureerida agressiivsemalt teiste riikidega. **Enne** neid muudatusi oli Hispaania põhitoetusmäär veidi madalam ja toetuslae summad piiratumad. Näiteks varem kehtis riiklik maksutagastus 20%–25% ulatuses kuludest ning maksimaalne tagasiantav summa projektile oli väiksem (enne 2020. a oli üldine toetuslagi väidetavalt €3–4 miljonit projekti kohta). Samuti olid Kanaari saarte erireeglid vähem helled enne 2020. a (tõenäoliselt ~40% toetus varem vs 50% hiljem). Kokkuvõttes enne 2020–2021 reforme polnud Hispaania skeem nii konkurentsivõimeline kui näiteks Suurbritannia või Prantsusmaa oma – see kajastus ka rahvusvaheliste suurprojektide arvus.

Tehtud muudatused: 2020. ja 2021. aastal tõstis Hispaania oluliselt ergutuse atraktiivsust. Alates 2021. aastast kehtib riiklik maksusoodustus 30% ulatuses esimeselt miljonilt eurolt abikõlblikelt kuludelt ning 25% ülejäänud kuludelt. Toetuse ülempiir tõsteti mängufilmile 20 miljoni euroni (telesarjadel 10 miljonit € episoodi kohta). Varem olid need numbrid oluliselt väiksemad, mistõttu on see suur edasimineku. Kanaari saarte jaoks, mis kuuluvad madalama maksumääraga eritsooni, kehtestati veelgi suurem soodustus – 50% esimese miljoni pealt (2024. a alates 54%) ja 45% edasistelt kuludelt, piirmääraga 36 miljonit € filmi kohta. Ka mitmed autonoomsed piirkonnad (Navarra, Baskimaa provintsid) täiendasid omaenda regionaalsete soodustustega – nt Navarra pakub 35% tagastust kuni €5 miljonit, teatud Baskimaa piirkondades kuni 70% eritingimustel. **Seega pärast** parandusi on Hispaania stiimulite pakett väga konkurentsivõimeline: riiklikult vähemalt 25–30% tagastus kõrgete piirmääradega, mis on kombineeritav piirkondlike lisasoodustustega. Need muudatused lahendasid varasemaid pudelikaelu (nt varem suhteliselt madal ülemine piirmäär) ja muutsid süsteemi selgemaks ja paindlikumaks rahvusvahelistele tootjatele.

Mõju tootmismahule: Muudatuste tulemusel on Hispaania rahvusvaheliste filmiprojektide maht hüppeliselt kasvanud. Aastatel 2019–2022 kasutas riiklikku ergutusprogrammi vähemalt 165 välistootjat, mille kogukulutused Hispaanias olid vähemalt €1,32 miljardit. Kuigi 2020. aastal toimus COVID-19 tõttu langus, taastusid mahud kiiresti – 2022. aastaks ületas tootmiskulu tase 2019. a oma

enam kui 50% võrra. Samal perioodil (2019–2022) genereerisid need filmiprojektid hinnanguliselt vähemalt €1,795 miljardit lisandväärtust Hispaania majandusse. Töökohtade mõttes loodi või säilitati keskmiselt ~7080 täistööajaga töökohta iga aasta kohta, millest u 1300 otseselt filmivõtetel ning ~5780 kaudselt teiste sektorite kaudu. See tähendab, et iga suurfilmiprojekt loob lisaks otsesele filmimeeskonnale tööd veel ligi viis korda enamatele inimestele mujal majanduses (nt tarnijad, hotellid, restoranid jmt).

Eriti oluline on Hispaania puhul **lisanduvuse näitaja**: hinnanguliselt 70% kogu sellest kulutuste mahust oli toodud Hispaaniasse tänu ergutusele – ilma soodustusega oleks vaid ~30% kuludest riigis tehtud. Teisisõnu, maksusoodustus on otseselt põhjuseks suure osa uue tegevuse eest. Valitsuse 2021. a algatatud audiovisuaalhubi strateegia seadis eesmärgiks tõsta tootmismahutusi 30% võrra aastaks 2025; praegused andmed viitavad, et ollakse sellel teel edukad. Rahvusvahelised suured sarjad ja filmid (sh Netflixi ja teiste voogedastusgigantide projektid) on viimastel aastatel tihedamalt Hispaaniasse tulnud, mida soodustuste parandused on selgelt toetanud.

Mõju indikaatorid: Hispaania rahvusvahelise ergutusprogrammi kogumajanduslik ROI aastatel 2019–2022 oli hinnanguliselt **9,0** – ehk iga riigi ergutuseks investeeritud 1 € tekitas ~9 € ulatuses täiendavat majandustegevust (lisandväärtusena). Sellest ~2,2 € moodustus otsene panus (maksud, palgad filmi tootmisest), ülejäänud tuli tarneahela ja tarbimise kaudu. Niivõrd kõrge ROI näitab, et Hispaania maksusoodustuse parandused on riigile end “tagasi teeninud” väga mitmekordselt. Lisaks kvantitatiivsetele näitajatele on Hispaania saanud ka **strateegilist kasu**: riigi kuvand rahvusvahelise filmikeskusena on tugevnenud, siin filmitud populaarsed sarjad ja filmid (nt Troonide mäng võttepaigad Seillas ja mujal) on kasvatanud filmiturismi ~15–20% võrra teatavates piirkondades. Seega võib öelda, et ergutusmeetmete parandamine on aidanud Hispaanial konkureerida “Euroopa Hollywoodi” tiitlile – 2015–2022 perioodil oli Hispaania rahvusvaheliste filmide ja seriaalide arvult Euroopas teisel kohal kohe Ühendkuningriigi järel.

lirimaa: Section 481 maksusoodustuse uuendamine

Algtingimused enne parandusi: lirimaa on pika filminduse toetamise ajalooga – varasem skeem lasi investoritel saada maksusoodustust filmitootmisel paigutatud vahenditelt, kuid see süsteem oli keerukas ja mitte alati piisavalt atraktiivne. 2015. aastal viis lirimaa läbi olulise reformi: **Section 481** filmimaksusoodustus muudeti otseseks rahalise tagastuse sarnaseks krediidiks, mida tootjad saavad kasutada. Alates 2015. a jaanuarist hakkas kehtima ühtne tagastusskeem: tootmisettevõttele tehakse maksukrediit, mis on väärtuses 32% kvalifitseeruvatest kuludest lirimaa (sisuliselt riik tagastab 32% kuludest, mis on veidi analoogne 25–30% otsese toetusega). See asendas eelneva süsteemi, kus üksikisikud/ettevõtted investeerisid filmidesse ja said maksuallahindlust – uus skeem tegi protsessi lihtsamaks ja tootjale otsekohesemaks. Samuti tõsteti toetuse piirmäärasid: kvalifitseeruv kulumahut ühe projekti kohta on väga kõrge (üksikprojekt võib saada krediiti kuni €70 miljoni kulutuse pealt, mille laeks on seega ~€22 miljonit toetust). **Enne** 2015. a oli lirimaa toetusraamistiku ebakindlus suurem, sest Section 481 pidi aeguma 2020 ning polnud selgust pikendamise osas. Samuti polnud varem regionaalseid soodustusi.

Tehtud muudatused: 2015. a reform oli peamine lihtsustamine – Section 481 muudeti tagastatavaks maksuallahindluseks (refundable tax credit), mis toimib sisuliselt sularahatoetusena tootjale pärast kulude tegemist. Toetuse määr kehtestati 32% tasemele, mis oli Põhja-Euroopa üks kõrgemaid tollel ajal. Hiljem, 2019. aastal, lisati **regionaalne lisaboonus**: et soodustada võtteid väljaspool Dublinit, võimaldati täiendav 5% krediidilisa teatud abikõlblikel piirkondadel (nn Regional Film Development Uplift). See tõstis efektiivse määra kuni 37%ni mõnes piirkonnas ajutiselt. Samuti otsustati 2018. a pikendada Section 481 kehtivust aastani 2024 ja hiljem pikendati veel kuni 2028, mis andis investoritele

kindlust. Kokkuvõttes on lirimaa **parandanud** meedet nii: (a) lihtsustamine – keerulise investormudeli asemel otsetoetusena toimiv krediit, (b) määrade tõstmine – 32% on kõrgem kui varasem efektiivne 28% (varasem investoriskeem andis umbes 28% projekti eelarvest kätte tootjale), (c) geograafiline soodustamine – regionaalne lisasoodustus, (d) järjepidevuse kindlustamine – meetme pikendamine ja stabiilsus. Need muudatused tegid lirimaa filmisoodustuse rahvusvaheliselt väga konkurentsivõimeliseks ning tootjatele mugavaks kasutada.

Mõju tootmismahule: Pärast 2015. a reformi on lirimaa audiovisuaalsektori maht hüppeliselt kasvanud. Kohe 2015–2016 nähti välisinvesteeringute kasvu – suured fimiprojektid (Vikings, Star Wars VIII võttes jne) tulid lirimaaale. lirimaa Filmiameti andmetel oli 2014. a sektoris umbes €168 miljoni eest tootmiskulutusi, mis 2016. aastaks tõusis üle €250 miljoni. Töökohtade arv ekraanisektoris kasvas samuti – 2017. a sektorianalüüsi kohaselt oli audiovisuaalsektoriga seotud ligi 12 000 töökohta (otse ja kaudselt) ning maksutulu kasvas. lirimaa on saanud kuulsust oma visuaalefektide (VFX) ja animatsioonisektori poolest, mis samuti kasutavad Section 481 soodustust. **Konkreetsete numbrite** osas leidis 2017. a Olsberg-SPI raport, et 2016. a Section 481 toel stimuleeritud kogutoodang andis €259 miljonit lisandväärtust majandusse. See tähendab, et majanduslik multiplikatsiooniefekt oli suur: iga toetus-euro kohta loodi ligi €3 lisandväärtust (ROI ~2,8). Fiskaalses mõttes oli skeem sisuliselt iseennast finantseeriv – samal aastal töid filmiprojektid maksudena tagasi 1,02 korda riigi kulutuse. Pärast 2018. a regionaalse ergutuse lisamist on märgata, et võttepäevad on jaotunud üha enam väljaspool Dublini, mis oligi soovitud mõju.

Rahvusvahelise huvi osas: **2019. aastal** teatasid mitmed suured stuudiod (nt Disney, Lucasfilm) uutest projektidest lirimaaal. lirimaaast on saanud populaarne koht kõrgema eelarvega sarjade filmimiseks – näiteks Game of Thrones spinoff-sarjade, Netflixi fantaasiasarjade jms asukohana. Seda kinnitab ka Kearney konsultatsioonifirma analüüs: globaalses võrdluses oli lirimaaal 2019. a filmitootmise aastamahu kasv üks kiiremaid, osaliselt tänu heldele toetusprogrammidele. Samuti märgiti, et Suurbritannia 2013. a analoogsed parandused (määra tõstmine 20% → 25% ja kululäve alandamine) viisid keskmise toetuse kahekordistumiseni – lirimaa kogemus on olnud sarnane, suuremate rahvusvaheliste projektide eelarved ja seega toetussummad on tõusnud, kuid samas on ka kogukulutused riigis märkimisväärselt kasvanud.

Mõju indikaatorid: lirimaa Section 481 programmi **investeeringutasuvus** on hinnatud nii otsesest kui laiemast vaatest. 2016. a andmete põhjal oli fiskaalne netotulu 1,02 (€1 toetus andis €1,02 maksutulu) ja majanduse netotulu 2,82 (€1 toetus andis €2,82 SKP kasvu). Selline tulemus tähendab, et meede on end õigustanud – see toob riigile vähemalt sama palju tagasi maksudena ning lisab märkimisväärselt SKPsse. lirimaa avalik sektor investeeris 2018. a sektori arengusse (sh toetusfond) u €282 miljonit, kuid sektori kogupanus majandusse oli mitmekordne. Olsberg-SPI raport järeldas, et Section 481 on kriitilise tähtsusega tugi, mis on genereerinud töökohti ja võimaldanud kohalikul sisul sündida. Samuti leiti, et lirimaa sai 2010-ndate keskel netokasvu filmitootmisesse just tänu toetuse restruktureerimisele – kui 2015. a oleks toetus ära langenud (mis algselt plaanis), oleks sektorit oodanud oluline langus, mida suudeti vältida tänu meetme jätkumisele ja parandustele.

Malta: Sularahatoetuse määra tõstmine 27% → 40%

Algtingimused enne parandusi: Malta alustas filmivõtete soodustamist juba 2000-ndate keskel väikese sularahatoetuse vormis. Aastaid oli Malta pakkunud välisfilmidele **25% rahalist tagastust** kohapeal tehtud kuludelt, millele võis lisanduda väike lisaprotsent kui Malta esines filmis loona või muude kultuuriliste elementide korral. Sisuliselt oli toetusmäär kuni 27% (25% baas + kuni 2% boonus) 2010-ndatel. See tegi Malta konkurentsivõimeliseks teatud nišis – eelkõige keskmise eelarvega märuli- ja sõjafilmid (Maltal on suured veealused võttebasseinid) – kuid jäi alla mõne teise riigi pakkumisele, kus

30% või enam oli juba standard. Samuti oli Malta aastane eelarve piiratud, mis piiras korraga toetatavate projektide arvu.

Tehtud muudatused: 2019. aastal otsustas Malta valitsus ergutusmäära oluliselt tõsta. Alates 2019. a juulist on **Malta tagasimakseprogrammi** maksimaalseks määraks 40% abikõlblikest kuludest. Uued üksikasjalikud juhised (uuendatud 2023. a algul) sätestasid, et live-action võtteprojektid saavad baastasemel 30% tagastust kõigilt Malta kuludelt ning Malta Filmi Komissaril on õigus anda veel +10% (5% + 5%) juhul, kui projekt kasutab märkimisväärselt Malta lokaalseid ressursse ning Maltat kujutatakse filmis autentselt. Seega on live-action projekti lagi 40%. Animatsiooni või ainult järeltööluse projektidele on baas 25% + lisaboonus kuni 15%, samuti maksimaalselt 40%. Lisaks kehtestati erand: eriti keeruline audiovisuaalteos ("Difficult Audiovisual Work", nt väga väikese eelarvega kunstiprojektid) võivad saada lausa kuni 50% toetust. Need muudatused tõid Malta ühe hoobiga Euroopa absoluutsesse tippu toetuse määra poolest.

Mõju tootmismahule: Malta on traditsiooniliselt olnud populaarne võttepaik teatavat tüüpi filmidele (sõja- ja antiikfilmide võtteplatsina, kuna Maltal on kindlused ja Vahemere ilme, nt Gladiaator, Troy filmiti osaliselt Maltal). Kuid 2010. aastate lõpus hakkas konkurents piirkonnas (nt Serbia, Horvaatia pakuvad soodustusi) kasvama ja Malta pidi reageerima. Pärast 40% toetuse kehtestamist 2019. a on Malta suutnud meelitada mitmeid suuremaid filmiprojekte, mis varem oleks võib-olla valinud mõne odavama riigi. **Aastatel 2019–2022** võõrustas Malta filmivõtteid, mille kogukulu Maltal oli üle €231,5 miljoni. See on tähelepanuväärne, arvestades riigi väikest majandust – see võrdub ligi 2% Malta SKPga. Eraldi torkas 2019. a silma mitme Hollywoodi filmi võtteaastana Maltal.

Malta Rahvusliku Auditiorgani (NAO) raport 2024 märgib, et 2019. a toetuse tõstmise mõju on olnud märgatav: Malta filmikomisjoni andmetel kasvas filmitootmise kulutuste tase riigis ja jõudis uuele kõrgusele, millel on positiivne mõju nii teenindavatele sektoritele kui maksulaekumisele. Malta Filmikomisjari tellitud majandusmõju hinnang (valmis 2021) leidis, et toetusmäära tõstmine 27%-lt 40%-le tõi kaasa otseste filmikulutuste selge kasvu ning andis täiendava impulsi majandusele. 2023. a värskendatud analüüs kinnitas seda trendi ka 2022. a andmetega.

Mõju indikaatorid: Malta Filmikomisjoni 2021. a aruande kohaselt andis toetuse määra tõstmine otsese majandusmõjuna ligi **€30 miljonit** täiendavat kulutust aastas (võrreldes varasema tasemega). NAO audit tuvastas, et nii 2021. kui 2023. a aruanded arvutasid: iga ergutuse euro kohta loodi Maltal mitmekordne lisandväärtus ja märkimisväärne osa sellest taastus ka maksutuluna. Konkreetset ROI numbrit NAO avalikus kokkuvõttes ei esitatud, kuid öeldakse, et NAO sõltumatu analüüs **kinnitas suures osas Filmikomisjari tellitud raportite tulemusi** – st kasu hindamise metoodika oli adekvaatne ning NAO alternatiivsed arvutused andsid väga sarnaseid tulemusi. Filmiprojektide kulutustel on Maltal tugev multiplikaator: lisandväärtus tekib ehitussektoris, majutus- ja toitlustuses ning teenustes, mis filmi võõrustamisel rakendust leiavad.

Võrdlev analüüs ja korduvad mõjud riikide lõikes

Vaatamata iga riigi unikaalsetele asjaoludele joonistuvad eelnevate juhtumiuuringute pinnalt välja mitmed ühised järeldused filmiergutusemeetmete parandamise mõjude kohta:

- **Tootmismahutade kasv:**

Hispaanias kasvas rahvusvaheliste võtete kulutus 2019–2022 üle 50% ning projektide arv hüppeliselt pärast 30%/20 miljoni € piirmäärade kehtestamist; Iirimaa kindlustas 2015. a reform tootmismahutade pideva suurenemise, vältides võimalikku langust ning tuues riiki uusi kõrgetasemelisi filmiprojekte. Malta näitel suurendas toetusmäära tõstmine tootjate huvi sedavõrd, et perioodil 2019–2022 kulutasid filmid Maltal kokku üle €230 miljoni, mis on väga

suur summa võrreldes varasemaga. Ühiselt võib öelda: mida atraktiivsem (ja rahaliselt kättesaadavam) on ergutus skeem, seda enam rahvusvahelised tootjad seda kasutavad, tuues riiki projektide arvu ja eelarvete kasvu.

- **Lisanduvus on kõrge:** Parandatud skeemidega seotud tootmismahud on valdavalt uued, st ilma meetmeta poleks neid investeeringuid suures osas riiki tulnud. Hispaania hinnangul 70% kulutustest lisandus tänu ergutusele; Iirimaa puhul, kui Section 481 oleks katkenud, oleks suur osa (vähemalt 2/3) investeeringust lahkunud riigist aastaks 2021.
- **Investeeringutasuvus (majanduslik ROI) on positiivne kõigil juhtudel:** Üks korduv leitavus on, et **ergutusmeetmete ROI on üle 1,0** – sageli mitu korda üle. Hispaania ROI 9,0 on lausa 1 € → 9 €; Iirimaa ~2,8 (1 → 2,8); Malta täpne arv pole avalik, kuid NAO viitab tugevale tasuvusele ka seal. Need näitajad erinevad mõnevõrra – üldiselt suurema filmitööstusega riikides (nt Hispaania, UK) on ROI kõrgem tänu suuremale majanduslikule klastrile, väiksemates (Iirimaa, Eesti) veidi madalam, kuid siiski märkimisväärt. **Ühelgi juhul polnud ROI negatiivne** või alla 1,0.
- **Maksutulu ja fiskaalne mõju:** Kuigi tihti kritiseeritakse filmisoodustusi kui “raha andmist Hollywoodile”, näitavad uuringud, et suur osa sellest rahast jõuab ringiga tagasi riigikassasse maksude kujul. Näiteks Hispaania 165 tootmise pealt hinnati otse maksutulu ~€500 miljonile (täpne arv raporteeritud pole mainitud lõigus, kuid tuletades: €1,32 mld kulutust tekitab palgafondist ja tarbimisest sadu miljoneid makse); Iirimaa 2016 maksuraha €93,3 m vs kulu €93,2 m. See näitab, et korralikult struktureeritud meetmed võivad end suures osas ise finantseerida maksulaekumiste kaudu – eriti kui arvestada kaudseid makse (KM, ettevõtete maksud jne).
- **Tööhõive ja oskuste areng:** Kõikides näidetes rõhutati ergutuste mõju töökohtade loomisele.. Töökohtade poolest on oluline, et ergutusmeede loob nii kõrge kvalifikatsiooniga loomingulisi töökohti (režissöörid, operaatorid, kunstnikud) kui ka laiema spektri töökohti (logistika, ehitus, teenindus). Lisaks otsesele tööhõivele tekib pehme mõju – oskuste edasiandmine ja koolitusvõimalused kohalikele. Samuti mainiti mitmel puhul (Hispaania, Malta), et eduka filmisektori kõrvalmõjuna kasvab riigi "pehme jõud" ja turism – inimesed tahavad külastada kohti, kus nende lemmikfilmid on vändatud. Näiteks Põhja-Iirimaa ja Hispaania Seville seostatakse ligi 15–20% turismikasvu Troonide mängu võttepaikade kuulsusega. See on oluline laiem poliitiline argument ergutuste kasuks.
- **Konkurentsivõime ja sektori areng:** Kui vaadelda mitut riiki kõrvuti, ilmneb, et ergutusmeetmeid on parandanud peaaegu kõik, kes soovivad püsida rahvusvahelises konkurents. 2024. a seisuga on maailmas üle 120 aktiivse tootmisergutuse programmiga jurisdiktsiooni. See paneb olemasolevatele programmidele surve – **kui naabrid tõstavad määra, tuleb sul endal samuti tõsta, et projektid ära ei jookseks**. Seega on ergutusmeetmete parandamine mitte ühekordne pingutus, vaid pidev protsess rahvusvahelises võidujooksus.
- **Administratiivne lihtsus ja läbipaistvus:** Mitmes näites (Eesti, Hispaania) rõhutati, et lisaks rahalisele määrale on tähtis ka **lihtne taotlemisprotsess ja usaldusväärne haldus**. Produutsentide jaoks on oluline kindlus, et lubatud toetus makstakse kiiresti välja ja tingimused on selged.

Kokkuvõte

Erinevate riikide kogemuse analüüs näitab selgelt, et filmitootmise ergutusmeetmete strateegiline parandamine on tõhus vahend majandustegevuse, investeeringute ja tööhõive kasvatamiseks. **Maksutagastuste või toetuste määra tõstmine** suurendab tunduvalt riigi atraktiivsust rahvusvahelistele

filmitootjatele, mis väljendub kiirelt kasvavas võttepäevade ja kulutuste mahus kohapeal. **Süsteemi lihtsustamine ja rahastuse stabiilsuse tagamine** annavad tootjatele kindluse planeerida projekte pikemalt ette ja kasutada just seda riiki võttepaigana. Uuringud kinnitavad, et ergutusmeetmete abil loodud lisandväärtus ületab mitmekordselt riigi kulu – investeringutasuvus on positiivne kõigis vaadeldud näidetes, ulatudes mõnel juhul lausa 5–9 kordse majandusliku tuluni iga kulutatud euro kohta. Lisaks avalduvad ka kaudsed hüved: uued töökohad teadmiste- ja loomesektoris, oskusteabe areng, suurem turism (filmiturism) ja riigi maine tõus loomemajanduse sõlmpunktina.

Kasutatud allikad

1. Olsberg•SPI (2022) – Film Estonia tagasimaksefondi majandusmõju. Eesti Filmi Instituudi tellitud raport, 24.08.2022. 【Viide】
2. Spain Film Commission / Olsberg•SPI (2024) – Economic Impact of Spain's Rebates for Investments in International Film and Television Series. Uuringu täisraport, 30.08.2024. 【Viide】
3. Spain Film Commission / Olsberg•SPI (2024) – Visibly Invisible – Executive Summary: Economic Impact of Spain's Rebates for Investments in International Film and Television Series. September 2024. 【Viide】
4. Olsberg•SPI & Nordicity (2017) – Economic Analysis of the Audiovisual Sector in the Republic of Ireland. Raport, 18.12.2017. 【Viide】
5. Motion Picture Association / Olsberg•SPI (2024) – Global Film and Television Production Incentives – White Paper. November 2024. 【Viide】
6. Kearney (2025) – Production incentives: an indispensable tool for creating and sustaining a global media hub. Artikli sisu, Kearney meediatööstuse ülevaade, 2025. 【Viide】
7. National Audit Office Malta (2024) – Evaluating the role of the Malta Film Commission in promoting the Maltese film industry. Auditor General'i aruanne, november 2024. 【Viide】
8. Malta Film Commission (2023) – Malta Cash Rebate Incentives for the Audiovisual Industry – Guidelines. Kehtestatud reeglid (uuendatud seisuga jaan 2023). 【Viide】
9. Norra Kultuuriministeerium / Olsberg•SPI & Proba (2023) – Study of the Norwegian Film and Series Incentive Scheme – Final Report. 24.02.2023. 【Viide】